

El Conjunt Patrimonial del Castell de Castalla

Una porta oberta cap al seu passat

Guia de visita del Castell de Castalla

Índex

◀ 1

▲ 2

3 ▶

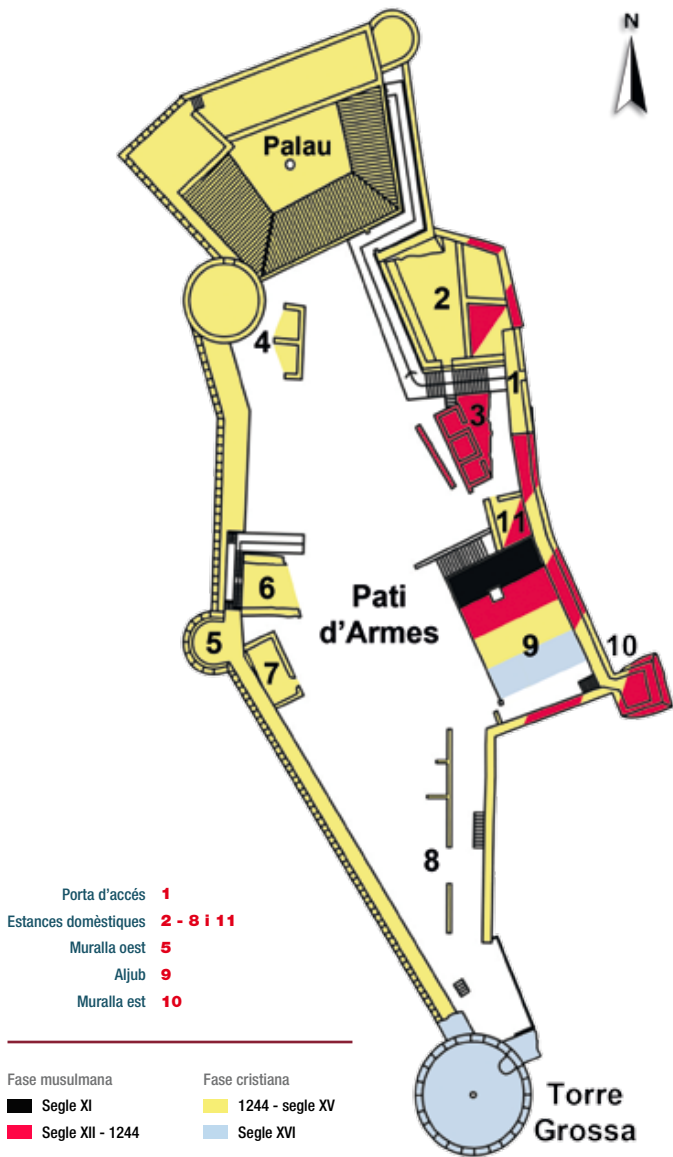
Plànol del Castell de Castalla:	1
Presentació:	2
Contacte:	3
Una història dilatada en el temps:	4
La recuperació social d'una fortificació de frontera:	6
Itinerari de visita:	8
Palau. Planta baixa. Parada explicativa 1:	10
Palau. Primera planta. Parada explicativa 2:	12
Palau. Segona planta. Parada explicativa 3:	13
Pati d'Armes. Torre semicircular. Parada explicativa 4:	14
Torre Grossa. Parada explicativa 5:	16
Aljub. Parada explicativa 6:	17
Estances musulmanes. Parada explicativa 7:	18
Porta d'accés. Parada explicativa 8:	19
Índex d'imatges:	20
Fitxa tècnica:	24

4 ▶

Plànol del Castell de Castalla

5 ▶

...una porta oberta cap al seu passat

◀ 6

Salutacions i benvinguda/ut al **Conjunt Patrimonial del Castell de Castalla**, important fita patrimonial que ara podrà conèixer gràcies a les rutes culturals de Castalla.

Amb aquesta guia descobrirà el Castell de Castalla, un dels béns més destacats del conjunt patrimonial. Accedirà al Palau, a través d'un intricat sistema defensiu; recorrerà el Pati d'Armes, on descobrirà llocs com "l'escolla dels moros"; i contemplarà la Foia de Castalla des de dalt de la Torre Grossa. A més, coneixerà com va ser l'evolució de la fortificació o des de quan es va ocupar el turó del castell. S'ho vol perdre?

Per a gaudir plenament de la visita és necessària la seua col·laboració en la conservació d'una part de la nostra història. Per favor, circule pel recorregut senyalitzat, deposite els residus en als llocs indicats i evite danyar el castell. Moltes gràcies!

◀ 7

▲ 8

▲ 13

▲ 14

Una història dilatada en el temps

▲ 12

11 ▶

◀ 10

L'estratègica situació del turó del castell va afavorir la seua ocupació per diversos pobles, que han deixat els seus testimonis al llarg del temps. Gent de la prehistòria, ibers, romans, musulmans, cristians... i ara vostè. Considere's part de la història perquè, ara mateix, començarà a caminar per ella.

Aquest espai va ser ocupat en l'edat del bronze (II mil·lenni aC) i les èpoques ibèriques i romana (segles II aC-V dC). Les successives ocupacions i transformacions que ha patit el turó han eliminat tot vestigi constructiu d'aquestes cultures. En canvi, es conserven nombrosos fragments ceràmics, entre els quals en destaca un del segle II aC, amb les cames d'un possible guerrer iber, amb botes i *falcata* o espasa.

En el segle X hi havia un assentament musulmà que es va transformar en *hisn*, o fortificació, en la centúria següent. Aquesta, reformada en el segle XIII, va ser el cap administratiu de la Foia de Castalla, que depenia al seu torn de la taifa de Dènia. Després de ser incorporada pacíficament a la Corona d'Aragó (1244), es va convertir en un punt clau per a la defensa de la frontera sud aragonesa front la Corona de Castella.

15

16

17

La seua deterioració va motivar el rei Pere IV a donar-la, l'any 1362, a Ramon de Vilanova i Lladró (senyor de la Baronia de Castalla, integrada per Castalla, Onil i Tibij), amb el propòsit d'assegurar la seua defensa davant possibles atacs de Castella. Des d'aquest moment, i al llarg del segle XV, el castell va experimentar importants transformacions plasmades en la planificació i construcció del Palau i el Pati d'Armes.

La Torre Grossa (1529) va ser l'última obra d'envergadura realitzada al recinte. A partir del segle XVII, la pèrdua de les funcions militars va afavorir el seu declivi, deterioració, i conversió en testimoni silenciós de la visita de les gents de Castalla i la resta de la comarca.

En els anys 30 del segle XX el castell va ser saquejat per veïns de la localitat que buscaven tresors. Des de l'any 1984 l'Ajuntament de Castalla treballa en la seua recuperació social, de la qual vostè ja pot gaudir i vore els resultats.

La recuperació social d'una fortificació de frontera

20 ▶

18 ▼

21

19

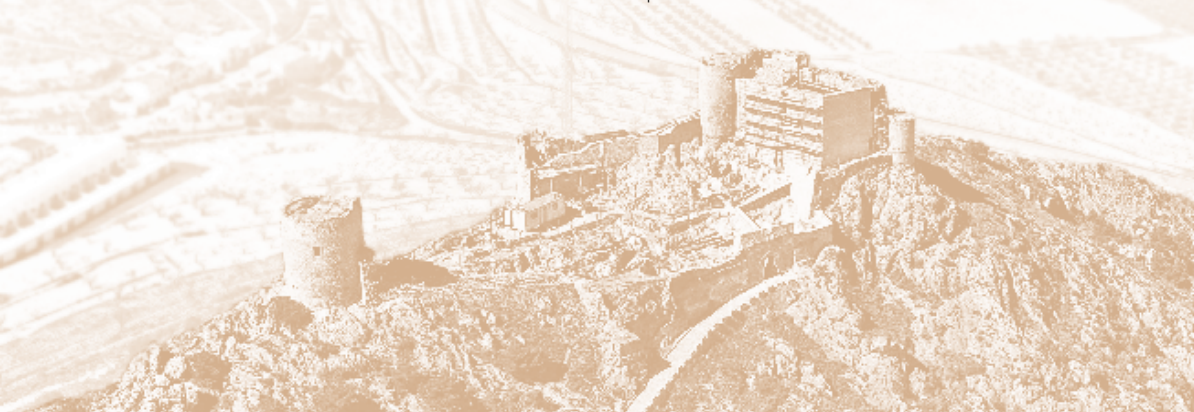

En l'actualitat el castell reuneix les condicions perquè vostè puga visitar-lo. Però això no va ser sempre així i, malgrat el seu enorme valor històric i la seua protecció, com bé d'interès cultural (BIC), es trobava totalment arruïnat quan fou adquirit, l'any 1988, pel MI Ajuntament de Castalla.

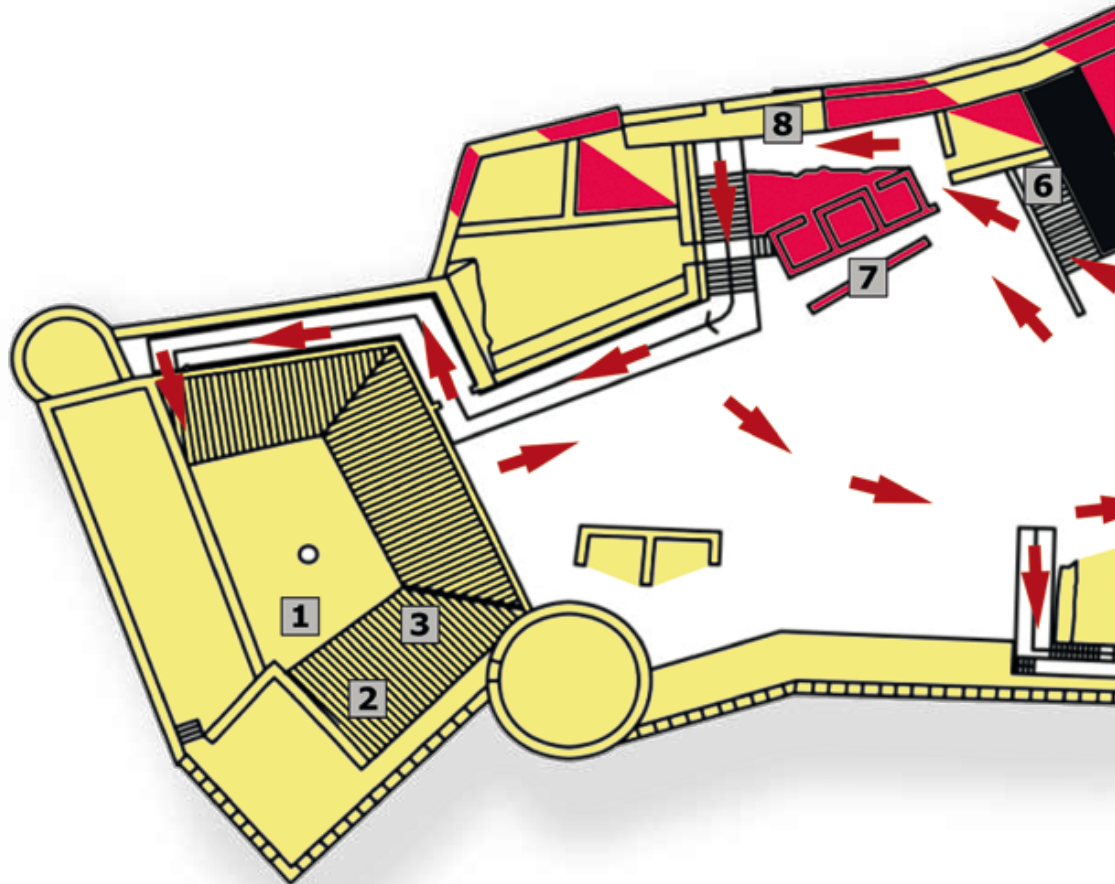
Va ser quatre anys abans, però, quan va començar la recuperació del monument. L'any 1984 va començar un estudi interdisciplinari –arqueològic, arquitectònic i

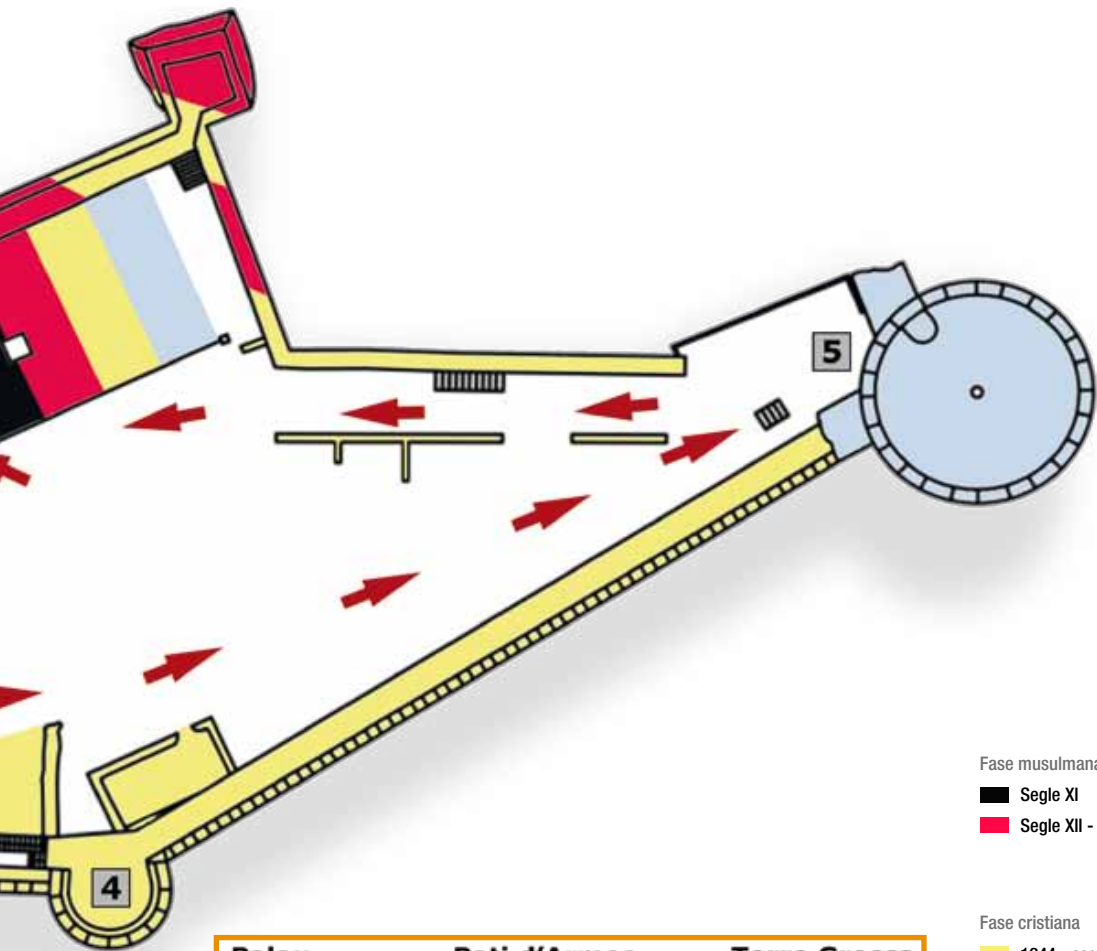
històric– que va establir les bases per a la mateixa. Anys després, entre 1997 i 1999, les excavacions arqueològiques del Palau i el Pati d'Armes van permetre aprofundir en el coneixement del castell i de les persones que l'habitaren. Però, sens dubte, les actuacions més visibles han sigut les de caràcter arquitectònic, realitzades entre els anys 2003 i 2006, que van transformar la imatge tradicional de la fortificació. Aquestes han permès recuperar el castell com un espai a disposició de la societat. I tot això d'acord amb principis bàsics com són la reversibilitat de les actuacions executades, la integració i distinció entre els nous materials i els originals i la no-reconstrucció d'aquelles parts de les quals no es té informació o aquesta és insuficient.

ITINERARI DE VISITA

23 ▶

Fase musulmana

■ Segle XI

■ Segle XII - 1244

Fase cristiana

■ 1244 - segle XV

■ Segle XVI

Palau

- 1 Planta baixa
- 2 Primera planta
- 3 Segona planta

Pati d'Armes

- 4 Torre semicircular
- 6 Aljub
- 7 Estances musulmanes
- 8 Porta d'accés

Torre Grossa

- 5 Torre Grossa

PALAU

Planta baixa

PARADA EXPLICATIVA 1

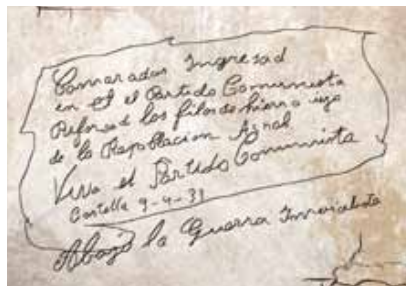

Potser vostè coneixerà altres castells, però el que tal vegada no sabrà és que aquest edifici, de tres plantes i erigit entre els segles XIV i XV, és una *domus maior* o residència del senyor feudal. D'ell destaca el seu sistema defensiu, amb accessos estrets i una organització que permet la defensa compartimentada i independent de cada planta. Amb aquestes condicions, seria molt difícil conquerir-lo, no creu?

La planta baixa la componen la cuina, amb xemeneia i llenyer; els magatzems; i el cos de guàrdia, utilitzat per la guarnició del castell. Totes aquestes dependències estan disposades al voltant d'un pati amb aljub, conegut popularment com el "comú de la reina". S'anomena d'aquesta manera perquè la gent de Castalla creia que la "reina del castell" utilitzava l'aljub com bany. Un malnom curiós, veritat? A la seua boca pot vore les restes del brocal, objecte de pedra que es col·locava a la boca dels aljubs i els pous per a evitar que algú en caigués dins.

Següent parada: Primera planta del Palau (2)

27

28

PALAU

Primera planta

PARADA EXPLICATIVA 2

Aquest espai acolliria les dependències senyoriales del castell, a les quals s'accediria, possiblement, des de la cuina mitjançant una escala que no s'ha conservat. A la torre rectangular es poden observar les restes de la volta de rajola en estat de ruïna consolidada. Aquesta actuació evita la deterioració de les restes originals i permet, alhora, veure el nou forjat de formigó i compararlo amb l'original.

Següent parada: Segona planta del Palau (3)

30 ▶

■ Segles XIV-XV

29 ▼

▲ 31

PALAU

Segona planta

PARADA EXPLICATIVA 3

De camí cap a la segona planta, pot observar a la torre circular elements defensius del Palau, com ara les troneres en forma de creu i orbe, que servien per a disparar armes de foc portàtils; o les espitlleres per a disparar ballestes. A la segona planta, destinada a les dependències del servei, es poden apreciar les restes de les bigues de pi originals. I des d'ací pot accedir a la part més elevada del Palau, per a gaudir d'unes meravelloses vistes de la comarca.

Següent parada: Pati d'Armes (4)

32

33

PATI D'ARMES

Torre semicircular

PARADA EXPLICATIVA 4

Espai obert de grans dimensions, que connecta el Palau amb la Torre Grossa i està delimitat per dos llenços de muralles. La construcció d'aquesta torre, l'any 1529, va transformar la seua aparença original. D'altra banda, fou una de les parts més afectades per les espoliacions dels anys 30 del segle XX, tot i que encara conserva restes de les diferents estances domèstiques que albergava al seu interior.

Les muralles est i oest presenten un aspecte diferent. La muralla oest, en la qual es troba ara, té panys de parapet i merlets mentre que la muralla est no en té cap d'aquests. Sap per què? La primera muralla conserva panys de parapet originals i, a partir d'aquests, s'ha pogut reconstruir la resta; pel contrari, la desaparició d'ambdós a la muralla est ha impossibilitat la seua reconstrucció. En-

Los recientes descubrimientos arqueológicos en CASTALLA

(ALICANTE)

unos cuantos hombres enarbolados de ese tipo de es-

Justo a los grandes investigadores, a los hombres cuyo hallazgo es una resonancia mundial, está en la gran tarea los investigadores modestos, los que trabajan calladamente y realizan su labor con una admirable y silenciosa tenacidad. Queremos traer hoy a nuestros lectores el caso de uno de estos investigadores obscuros, que en silencio viene realizando una gran labor: don Higinio Rizo Castalla, que allí, en su tierra leonesa de Castalla, ha hecho descubrimientos de verdadera índole arqueológica.

Ésa es una leonesa en tierra propia: a investigación de ese género, porque por esta, abierto a la gran cartivite cultural mediterránea, hemos llegado, con un entusiasmo dilatado, que se iban sucediendo y dejando en campo y cuando la batalla de su paso.

Como un eco de esas distantes culturas, la tierra leonesa guarda algunos misterios, misterios a lo largo del tiempo, y después, al cabo de muchísimos años, descubiertos por los investigadores.

Castalla es tierra leonesa en el siglo de los tiempos lejanos, y después, al cabo de muchísimos años, descubiertos por los investigadores. Don Higinio Rizo ha resucitado una riquísima colección de objetos de la edad de piedra y de la edad de los metales, de los tiempos iberos, fenicios y cartagineses, de las épocas romana, visigoda, árabe... Armas, monedas y cerámicas acaban fuertemente el signo de esta cultura, ese rasgo fundamental, ese predominio étnico. Y las investigaciones siguen, don Higinio Rizo que se ha dado por satisfecho con lo ya conseguido, y continúa realizando trabajos de excavación en la zona que rodea el castillo de Castalla.

Continuamente surgen desde las entrañas de esa tierra monedas, armas, cacharros de época ibérica. Y día a día, el entusiasmo crece y la labor de los modestos investigadores se realiza con mayores alicios.

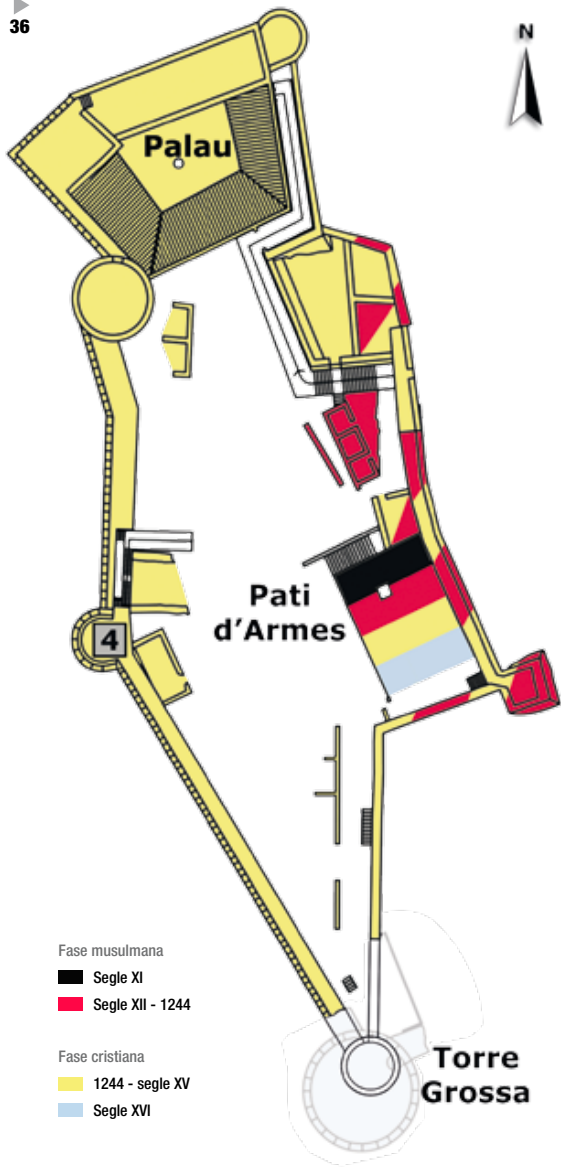
▲ 35

cara que pugua resultar-li estrany, actuacions d'aquest tipus eviten falsificar el castell ja que no es recrea el que no es coneix.

A la muralla oest s'han reproduït, a partir de les marques conservades en dos panys de parapet originals, cinc mantelletes. Aquest nom designa la peça de fusta, de caràcter defensiu, que cobreix els merlets.

Següent parada: Torre Grossa (5)

Possible configuració del Pati d'Armes abans de la construcció de la Torre Grossa

TORRE GROSSA

PARADA EXPLICATIVA 5

És la part del castell més significativa per a la gent de Castalla, que la va batejar com Torre Grossa a causa de la seua grandària. Va ser construïda l'any 1529, consta de dues plantes i és, aleshores, la part més recent de la fortificació. És possible que formara part d'un projecte més ambiciós que, per motius desconeguts, no es va acabar. Aquest pareix que inclouria noves muralles, segons suggereixen les restes adossades a la torre.

La torre conta amb elements artístics d'interès com les restes de la gàrgola sense cap –possiblement un animal amb ales–, la qual serviria de desguàs de l'aigua acumulada al mirador de la torre. Altre element interessant el trobarà a la llinda de la finestra oest situada a la primera planta. Es tracta del monograma IHS, també conegut com un *ihesus*, que fa referència a Jesús de Natzaret.

Següent parada: Aljub (6)

Ihesus de la Torre Grossa

l i
h
s s

▶ 43

▶ 42

▶ 41

ALJUB

PARADA EXPLICATIVA 6

És un dels elements més singulars del castell, construït el segle XI, amb els seus tres arcs de carreuat i volta de canó. Recollia l'aigua de pluja de l'exterior, mitjançant un sistema de canalització, de canonades, disposat al Pati d'Armes del qual encara es conserven restes. Sabia que es coneix popularment com "l'escola dels moros"? Aquest nom evoca un moment històric del passat, que els veïns de Castalla transformaren en llegenda.

Al seu interior vorà una sèrie de grafitis. Un dels més interessants (47) és el que, escrit en valencià, fa referència a la neteja de l'aljub el 24 de novembre de 1706, en el context de la guerra de successió espanyola (1701-1714).

Següent parada: Estances musulmanes (7)

▶
44

▶
45

▶
46

▶
47

LA NETEJA AT EN 24 DE NO^e DE 1706

ESTANCES MUSULMANES

PARADA EXPLICATIVA 7

Aquestes tres estances, de caràcter domèstic, –possiblement petits magatzems–, són de les restes arquitectòniques més antigues del castell. Van ser alçades pels musulmans entre el segle XII i l'any 1244, abans de l'arribada dels cristians, dins d'un procés de reformes de la fortificació. Desaparegueren amb les grans transformacions que va viure el castell entre els segles XIV i XV. Ací pot vore (48) una reconstrucció hipotètica de com podrien haver sigut.

Següent parada: Porta d'accés (8)

48 ▲

▶ 49

▶ 50

PORTA D'ACCÉS

PARADA EXPLICATIVA 8

És pas obligatori per a conèixer els secrets d'aquest històric castell. En la seua construcció, entre els segles XIV i XV, es van emprar carreus. Si els observa, podrà apreciar uns signes gravats, sap de què es tracten? Són marques realitzades pels picapedrers que tallaren els carreus de la porta. D'aquesta forma es reconeixia el seu treball. A l'exterior hi ha dos elements ixents situats sobre l'entrada. Es tracta de les restes d'un matacà que servia per a defensar la porta dels atacs.

Fi del recorregut

▶ 52

51

Marques de picapedrer

▶ 54

53

Índex d'imatges

- 1-** Torre Grossa (1529) en l'actualitat. Autor: Juan Antonio Mira Rico (JAMR). Interior de portada.
- 2-** Muralla oest (segles XIV i XV) després de la intervenció arquitectònica. Autor: Iván Guill Ortiz (IGO). Interior de portada.
- 3-** Tronera de creu i orbe situada al Palau (segles XIV i XV) abans de la intervenció arquitectònica. Autor: Toni Durà Berbegal (TDB). Pàg. 1.
- 4-** Dovelles de la porta de la Torre Grossa (1529). Autor: TDB. Pàg. 1.
- 5-** Plànol del Castell de Castalla (segles XI-XVI). Autors: Màrius Bevià i Garcia (MBG, planimetria), ARPA PATRIMONIO S.L. (ARPA, informació històrica) i Rodolfo Ortiz Bellot (ROB) i TDB (disseny gràfic). Pàg. 1.
- 6-** Torre circular del Palau (segles XIV i XV) abans de la intervenció arquitectònica. Autor: TDB. Pàg. 2.
- 7-** Torre circular del Palau (segles XIV i XV) en l'actualitat. Autor: TDB. Pàg. 2.
- 8-** Fragment de canya utilitzada en la construcció de la volta de la Torre Grossa (1529). Autor: JAMR. Pàg. 2.
- 9-** Plànol del centre històric de Castalla amb la situació del Conjunt Patrimonial i el Castell de Castalla, el Servei Municipal de Patrimoni Cultural i la Tourist Info de Castalla. Autors: Begoña Durà Brotons (planimetria) i ROB i TDB (disseny gràfic). Pàg. 3.
- 10-** Penjant de bronze cristià (segles XIV i XV). Autor: ARPA. Pàg. 4.
- 11-** Anvers d'un *nummus* –moneda romana– de coure en el qual apareix l'emperador Constantí I (306-337). Autor: JAMR. Pàg. 4.
- 12-** Fragment de ceràmica ibera en la qual apareixen les cames d'un possible guerrer (mitjans

- i/o finals del segle III aC-1^a ½ del segle II aC). Autors: Frederic Josep Cerdà i Bordera (FJCB, dibuix arqueològic) i TDB (disseny gràfic). Pàg. 4.
- 13-** Dent de falç de sílex (II mil·lenni aC). Autor: JAMR. Pàg. 4.
- 14-** Castell de Castalla (segles XI-XVI) des de l'oest, abans de la intervenció arquitectònica. Autor: TDB. Pàg. 4.
- 15-** Fragment del brocal de l'aljub del Palau (segles XIV i XV). Autor: JAMR. Pàg. 5.
- 16-** Materials recuperats a les excavacions realitzades en els anys 30 del segle XX (1935): ceràmiques, puntes de fletxa de sílex, destrals de pedra, etc. Autor: Desconegut. Pàg. 5
- 17-** Muralla oest (segles XIV i XV) abans de la intervenció arquitectònica. Autor: TDB. Pàg. 5.
- 18-** Excavacions arqueològiques al Pati d'Armes (segles XI-XVI) amb el Palau (segles XIV i XV) al fons. Autor: TDB. Pàg. 6.
- 19-** Palau (segles XIV i XV) i Pati d'Armes (segles XI-XVI) abans de la intervenció arquitectònica. Autor: MBG. Pàg. 6.
- 20-** Vista aèria del Castell de Castalla (segles XI-XVI). S'aprecia la intervenció arquitectònica al Palau i la muralla oest (segles XIV i XV). Autor: MBG. Pàg. 6.
- 21-** Palau i muralla oest (segles XIV i XV) després de la intervenció arquitectònica. Autor: MBG. Pàg. 6.
- 22-** Muralla est (segles XII i XV) en l'actualitat. Autor: JAMR. Pàg. 7.
- 23-** Itinerari de visita al Castell de Castalla (segles XI-XVI) amb els distintes parades explicatives. Autors: MBG (planimetria), José Luis Menéndez Fueyo (JLMF) i ARPA (informació històrica) i ROB i TDB (disseny gràfic). Pàgs. 8 i 9.
- 24-** Finestra del Palau (segles XIV i XV). Autor: JAMR. Pàg. 10.
- 25-** Sistema defensiu del Palau (segles XIV i XV). Autor: MBG (planimetria), JLMF (informació històrica) i ROB i TDB (disseny gràfic). Pàg. 10.
- 26-** Grafit (1933) amb referències al Partit Comunista d'Espanya localitzat a l'interior de l'aljub del Palau (segles XIV i XV). Autor: ARPA. Pàg. 11.
- 27-** Planta baixa del Palau (segles XIV i XV). Autors: MBG (planimetria), JLMF i MBG (informació històrica) i ROB (disseny gràfic). Pàg. 11.
- 28-** Interior de l'aljub del Palau (segles XIV i XV) després de ser excavat. Autor: ARPA. Pàg. 11.
- 29-** Restes de la volta de la torre rectangular del Palau (segles

XIV i XV) abans de la intervenció arquitectònica. Autor TDB. Pàg. 12.

- 30-** Primera planta del Palau (segles XIV i XV). Autors: MBG (planimetria), JLMF i MBG (informació històrica) i ROB (disseny gràfic). Pàg. 12.
- 31-** Restes de la volta situada a la primera planta de la torre rectangular del Palau (segles XIV i XV). Es troba consolidada i permet apreciar el nou forjat. Autor MBG. Pàg. 12.
- 32-** Tronera de creu i orbe situada al Palau (segles XIV i XV) en l'actualitat. Autor: JAMR. Pàg. 13.
- 33-** Segona planta del Palau (segles XIV i XV). Autors: MBG (planimetria), JLMF i MBG (informació històrica) i ROB (disseny gràfic). Pàg. 13.
- 34-** Volta de rajoles massisses situada a la segona planta de la

torre circular del Palau (segles XIV i XV) en l'actualitat. Autor: JAMR. Pàg. 13.

- 35-** Notícia de la revista popular il·lustrada *Mundo Gráfico*. Número 1227, 8 de maig de 1935. Autor: Editorial Mundo Gráfico. Pàg. 14.
- 36-** Possible configuració del Pati d'Armes (segles XI-XVI) abans de la construcció de la Torre Grossa (1529). Autors: MBG (planimetria), ARPA (informació històrica) i ROB i TDB (disseny gràfic). Pàg. 15.
- 37-39-** Materials recuperats a les excavacions realitzades en els anys 30 del segle XX (1935): ceràmiques, monedes, daus, puntes de fletxa de sílex, destrals de pedra, etc. Autor: Desconegut. Pàg. 15.
- 40-** Mantellets, merlets i panys de parapet de la muralla oest (segles XIV i XV). Autor: IGO. Pàg. 15.

- 41-** *Ihesus* situat a la Torre Grossa (1529). Autors: ROB (disseny gràfic) i José Durá Bellot (JDB, fotografia). Pàg. 16.
- 42-** Restes de la gàrgola de la Torre Grossa (1529). Autor: JDB. Pàg. 16.
- 43-** Grafit localitzat a la finestra oest de la primera planta de la Torre Grossa (1529): Joaquín García. Autor: JAMR. Pàg. 16.
- 44-** Excavació del Pati d'Armes (segles XI-XVI) amb la Torre Grossa (1529) al fons. Autor: TDB. Pàg. 17.
- 45 i 46-** Restes del sistema de canalització de canonades (segles XIV i XV) que conduïa l'aigua fins a l'aljub del Pati d'Armes (segles XI-XVI). Autors: JAMR i TDB. Pàg. 17.
- 47-** Calc del grafit (24 de novembre de 1706) situat a l'interior de aljub (segles XI-XVI). Autor: ARPA. Pàg. 17.

- 48-** Reconstrucció ideal de les estances musulmanes (segle XII-1244) trobades al Pati d'Armes (segles XI-XVI). Autor: ARPA. Pàg. 18.
- 49-** Estances musulmanes (segle XII-1244) del Pati d'Armes (segle XI-XVI) després de ser descobertes. Autor: ARPA. Pàg. 18.
- 50-** Llàntia musulmana (2^a ½ del segle XII). Autor: JAMR (fotografia) i TDB (disseny gràfic). Pàg. 18.
- 51-** Marques de picapedrer localitzades a la porta del Castell de Castalla (segles XIV i XV). Autors: Concepción Navarro Poveda (CNP, calc) i TDB (disseny gràfic). Pàg. 19.
- 52-** Porta (segles XIV i XV) del Castell de Castalla (segles XI-XVI). Autor: JAMR. Pàg. 19.
- 53-** Restes de matacà situat a la porta (segles XIV i XV) del

Castell de Castalla (segles XI-XVI). Autor: JAMR. Pàg. 19.

- 54-** Matacà de la Puerta del Sol de Toledo (últim ¼ del segle XIV). Autor: JAMR. Pàg. 19.

- 55-** Vista actual del Castell de Castalla (segles XI-XVI) des del nord-est. Autor: TDB. Pàg. 24.

- 56-** Vista lateral de la gàrgola situada a la Torre Grossa (1529). Autor: JDB. Interior de contraportada.

- 57-** Escala de caragol del Palau (segles XIV i XV). Autor: TDB. Interior de contraportada.

- 58-** Rajola decorada amb una flor de sis pètals dibuixada dins d'una circumferència (segles XIV i XV). Autor: JAMR. Interior de contraportada.

Fitxa tècnica:

55 ▲

Idea i coordinació:

Juan A. Mira Rico.

Texts:

Juan A. Mira Rico.

Publica:

MI Ajuntament de Castalla.

Traducció:

Relaciones Internacionales de la Universidad de Alicante S.A., Noelia Mira Rico i Andrés Ruiz Sánchez.

Fotografies:

ARPA PATRIMONIO S.L., Màrius Bevià i Garcia, José Durà Bellot, Toni Durà Berbegal, Iván Guill Ortiz i Juan A. Mira Rico.

Bibliografia:

ALEGRE LÓPEZ, A. M^a., ORTEGA PÉREZ, J. R. y ESQUEMBRE BEBIA, M. A. (2010): Marcar la historia: los graffiti y otros motivos del Castell de Castalla, en MENÉNDEZ FUEYO, J. L., BEVIÀ i GARCIA, M., MIRA RICO, J. A., ORTEGA PÉREZ, J. R. (Eds.). *El Castell de Castalla. Arqueología, arquitectura e historia de una fortificación de frontera*: 189-210. Alicante.

BEVIÀ i GARCIA, M. (2010): La intervención arquitectónica en el Castell de Castalla (2003-

2006), en MENÉNDEZ FUEYO, J. L., BEVIÀ i GARCIA, M., MIRA RICO, J. A., ORTEGA PÉREZ, J. R. (Eds.). *El Castell de Castalla. Arqueología, arquitectura e historia de una fortificación de frontera*: 19-30. Alicante.

MENÉNDEZ FUEYO, J. L. (2010): Arquitecturas del poder feudal en la provincia de Alicante: la *domus maior* del Castell de Castalla, en MENÉNDEZ FUEYO, J. L., BEVIÀ i GARCIA, M., MIRA RICO, J. A., ORTEGA PÉREZ, J. R. (Eds.). *El Castell de Castalla. Arqueología, arquitectura e historia de una fortificación de frontera*: 31-59. Alicante.

NAVARRO POVEDA, C. (2010): Estudio de los signos lapidarios del Castell de Castalla, en MENÉNDEZ FUEYO, J. L., BEVIÀ i GARCIA, M., MIRA RICO, J. A., ORTEGA PÉREZ, J. R. (Eds.). *El Castell de Castalla. Arqueología, arquitectura e historia de una fortificación de frontera*: 215-221. Alicante.

ORTEGA PÉREZ, J. R. y ESQUEMBRE BEBIA, M. A. (2010): Intervención arqueológica en el interior del recinto fortificado del Castell de Castalla, en MENÉNDEZ FUEYO, J. L., BEVIÀ i GARCIA, M., MIRA RICO, J. A., ORTEGA PÉREZ, J. R. (Eds.). *El Castell de Castalla. Arqueología, arquitectura e historia de una fortificación de frontera*: 61-106. Alicante.

Calcs i dibuixos:

ARPA PATRIMONIO S.L., Frederic J. Cerdà i Bordera, José L. Menéndez Fueyo, Juan A. Mira Rico i Concepción Navarro Poveda.

56 ►

Planimetria:

Màrius Bevià i Garcia i Begoña Brotons Durá.

Disseny i maquetació:

Rodolfo Ortiz Bellot i Grafistec S.C.V.

Impressió:

Grafistec S.C.V.

57 ►

Copyright dels texts:

© Juan A. Mira Rico.

Copyright de les imatges:

© Els autors.

Depòsit legal:

A 690 - 2012

ISBN:

978-84-695-6217-8

Aquesta publicació forma part del **Projecte de recuperació social del Conjunt Patrimonial del Castell de Castalla**. Més informació sobre el mateix a http://www.gestioncultural.org/buenas_practicas.php?id_proyectos=299223.

Guia de visita
del **Castell** de
Castalla

EDICIÓ 2012

MI AJUNTAMENT
DE CASTALLA

REGIDORIA DE PATRIMONI CULTURAL

CONSELLERIA DE TURISME,
CULTURA I ESPORTS

REGIDORIA DE TURISME

El Conjunt
Patrimonial
del
Castell de
Castalla

RUTES
CULTURALS
DE
CASTALLA

